

ХАЙНРИХ ХАЙНЕГИЙН ЛОРЕЛАЙ ШҮЛГИЙГ МОНГОЛ ХЭЛНЭЭ ОРЧУУЛСАН НЬ

А.Цэрэнчулуун²⁰⁰

Товч агуулга: Хайнрих Хайне 1824 онд Лорелай хэмээх алдарт шүлгээ бичсэн бөгөөд 1837 онд Фридрих Зихлер уг шүлэгт ая зохиоснооргерман ард түмний дуулах дуртай дууны нэг болжээ.

Хайнрих Хайне энэ шүлгээ нэгэн домгоос үндэслэн герман шүлгийн түгээмэл бүтэц жирмийн сүлжээ маягаар хос хосоор нь салаавчлан сүүл холбож бичсэн байдаг юм. Хайнрих Хайне “лорелай” шүлгийнхээ нэг гурав, хоёр дөрөвдүгээр шадыг адил төгсгөлтэй бичжээ. Энэ шүлгийг дэлхийн олон хэлэнд орчуулсан байдаг бол монгол хэлнээ ч дөрвөн хүн хөрвүүлжээ. Энэхүү өгүүллээр эдгээр орчуулгыг судалж үзэхийг хичээлээ. Ингэхийн тулд Хайнегийн шүлгийн эхийг нэг бүрчлэн үгчлэн буулгав. Мөн энэ шүлэгт орсон үгсийг жагсаагаад орчуулагч бүр хэрхэн монголчилсныг зэрэгцүүлэн харуулж, орчуулагч бүрийн хэрхэн монголчилсныг үзүүлэхийг зорилоо.

Түлхүүр үгс: Үгчилж, утгачилж, галиглаж орчуулах зарчим, шүлэг, үг сонголт, домог, Хайнрих Хайне, Лорелай, байц өндөр, хадан хясаа, онгоц, далайчин, давалгаа, лусын охин дагина, жаргах наран, толгой холбох, сүүл холбох, жирмийн сүлжээ маягаар салаавчлан сүүл холбох, Пфальц гүн, алтан сам, алтан гоёл, хонгор шар үс.

Хайнрих Хайнегийн талаар товчхон

Хайнрих Хайне 1797 онд Германы Дюссельдорф хотод еврей гаралтай нэгэн гэр бүлд төрөөд 1856 онд Францын Парис хотод талийгаач болжээ.

Тэр бээр XX зууны Германы нэрт яруу найрагч, зохиолч, сэтгүүлч байлаа.

1831 онд тэр бээр Парис руу нүүн суурьшаад, амьдралынхаа сүүлчийн хагасыг тэнд өнгөрүүлсэн боловч төрсөн нутгаа насан эцэслэтлээ санасаар байжээ.

“Дюссельдорф бол үнэхээр сайхан, алс холоос би энэ хотыг үргэлж санах юм. Тохиолдлоор би тэнд төрсөн гэж бодоход юутай сайхан. Шууд л нутаг руугаа очмоор санагддаг. Нутаг гэдэг маань, би эхээс унасан Болькерштрассен дахь байшин юм шүү дээ.” хэмээн тэр бичсэн байдаг. *Heinrich Heine.*

²⁰⁰ Орчуулагч, судлаач

Лорелайн байц өндөр

Юнескогийн дэлхийн өвд хосгүй үзэсгэлэнт газраар бүртгэлтэй **Лорелай** хэмээх байц өндөр Райн мөрний дотогш тохойрсон буланд байдаг. Далайн төвшнөөс дээш 193,14 метрт орших энэ үзэсгэлэнт сайхан газрыг үзэхээр жил бүр олон мянган жуулчин очдог ажгуу. Лорелайн тухай янз бүрийн хүмүүсийн бичсэн олон янзын шүлэг байдаг.

“Лорелай” дагинын домог

Аль эрт нэгэн цагт,алс тэртээ Герман орны Райн мөрний байц хясаан дээр **Лорелай** хэмээх лусын нэгэн охин дагина хааяа нэг харагддаг байж гэнэ. Тэр дагина хадан хясааны ирмэг дээр суугаад хань ижлээ мөрөөдөнхөн, намирсан хонгор шаргал үсээ алтанхан самаараа самнанхан, алтан гоёлоо гялалзууланхан саатдаг байжээ.Харсан хүн болгоны хайр хүрмээр тэр бүсгүй, хамаг амьтан уяртал дуулдаг байж гэнэ.

Зарим далайчин дуунд нь уяран түүнийг ширтэн явсаар эрчлэн ирэх давалгаанд цохиулан элгэн хад мөргөн сүйрч, онгоцтой хүнтэйгээ ор сураггүй алга болдог байсан гэнэ. Харин тэр дагина далайчдад туйлаас сайн байсан юмсанжээ. Далайчид үзэсгэлэнт дагинын тухай уулзсан болгондоо ярьж, төдхөн хавийн хүмүүс дагинын тухай мэддэг болсон гэдэг. Пфальцын гүнгийн хүү тэр бүсгүйн тухай олж сонсоод, үнэн худлыг мэдэхээр, тэдгээр далайчны нэгийг дагуулаад хясааны доогуур очиж гэнэ. Дагина ч харагдаж гэнэ. Хясаан дээрээ суугаад алтран гялалзах хонгор шар үсээ самнаж байв гэнэ, нөгөө сайхан дуугаа ч аялж гарч, гүнтэний хүү ч харсан даруйдаа л дурлаж орхиж, тэгээд нөгөө далайчиндаа эрэг рүү үтэр түргэн хүрэхийг тушааж дээ. Эрэгт тулж очоод залуу эр яаран буух гээд хальтран цүнхээлд унаж орхижээ. Түрүүнд нь олон хүн үгүй болсон тэр л газар гүнтний хүү ч бас алга болжээ. Пфальц гүн энэ мэдээг дуулаад уур омог нь шатаж, цэргүүдээ тийш илгээн: **“тэр золигийн эмийг амьд, үхсэн алин боловч авчирч надад өг!”** хэмээн тушааж гэнэ. Тэд нь ч тэр оройдоо хясаанд авираад дагинад тулж очиж гэнэ. Бүсгүй ялдамхнаар мишээн:”**хаанахын хэн гэгч хүмүүс вэ? Явдал учир юу вэ?**” хэмээн асууж гэнэ. Харин тэдний нэг нь хахир хүйтэн дуугаар: **“Гай бусын эм чи, манай гүнд уй гашуун учрууллаа. Одоо чи өөрөө Райн мөрний усанд үйж үх!”** гэж хашгирчээ. Дагина инээмсэглээд хуван эрхиэрээ даллан: **“Аав аа, аав аа! Алив охиндоо, асар түргэн хоёр цагаан хүлэг явуулна уу, охин нь давалгаа хөлөглөн даруй очих хэрэгтэй боллоо”** гэв. Үгээ ч хэлж дуусаагүй байтал Райн мөрний дээгүүр хоёр их давалгаа эрчлэн хуйлраад гүнжийн байгаа хясааг нөмрөн авав гэнэ. Гүнж ч тэр даруйдаа харах бараагүй, хайх мөргүй алга болсон юм гэдэг. Түүнээс хойш гүнжийг харсан үзсэн хүн үгүй гэнэ.

Энэ домгоос үндэслэн **Хайнрих Хайне**“**Лорелай**” хэмээх алдарт шүлэг бичсэн нь 1824 онд анх удаа нийтлэгджээ. 1837 онд **Фридрих Зихлер** уг шүлгэнд ая зохиосон нь ардын дуу мэт түгжээ.

Лорелайн шүлэгтээ Хайнрих Хайнегийн сонгосон үгс

Märchen	Үлгэр, домог
der Gipfel des Berges	Уулын орой
Jungfrau	Онгон бүсгүй
Gold'nes Geschmeide	Алтан гоёл
Gold'ne Kamme	Алтан сам
wundersame	гайхалтай
Melodei	Аялгуу, уянга
Schiffer	Онгоцны ахмад, далайчин, завьчин
Schiffe	Онгоц
Wilder Wehe	Асар хүчтэй
Felsenriffe	Дэвээ хад, хадан хясаа
Wellen	давалгаа
Kahn	Сэлүүрт завь
Singen	дуулах
Loreley	Лорелай
Хайнрих Хайнегийн шүлгийг үгчлэн орчуулбал:	
Loreley	Лорелай
Герман эх:	Үгчилсэн орчуулга:
Ich weiß nicht, was soll es bedeuten,	Яагаад ийм гунигтай байгаа,
Dass ich so traurig bin,	Ямар учиртай болохыг би мэдэхгүй юм
Ein Märchen aus uralten Zeiten,	Балар эртний нэгэн үлгэр
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.	Бодол санаанаас салахгүй юм.
Die Luft ist kühl und es dunkelt,	Оройн сэрүүн орж, харуй бүрий боллоо.
Und ruhig fließt der Rhein;	Райн мөрөн намуухан урсана.
Der Gipfel des Berges funkelt,	Жаргах нарны туяанд
Im Abendsonnenschein.	Уулын орой гялалзаж харагдана.
Die schönste Jungfrau sitzet	Тэр дээр үзэсгэлэнт охин дагина суух нь
Dort oben wunderbar,	Үнэхээр гайхалтай харагдана.
Ihr gold'nes Geschmeide blitzet,	Алтангоёл нь гялалзана.
Sie kämmt ihr goldenes Haar,	Хонгор шар үсээ намируулна.
	Алтан самаар самнаж байна.
Sie kämmt es mit goldenem Kamme,	Үсээ самнангаа дуу аялна
Und singt ein Lied dabei;	Үнэхээр гайхалтай
Das hat eine wundersame,	Үлэмж хүчтэй аялгуу эгшиглэнэ.
Gewalt'ge Melodey.	
Den Schiffer im kleinen Schiffe,	Далайчны жаахан онгоцыг
Ergreift es mit wildem Weh;	Давалгаа хүчтэй нөмөрлөө.
Er schaut nicht die Felsenriffe,	Дээш (дагиныг) ширтэн явсаар далайч
Er schaut nur hinauf in die Höh'.	хүү
Ich glaube, die Wellen verschlingen	хадан хясааг ч анзаарсангүй.
Am Ende Schiffer und Kahn,	далайчин, онгоц хоёрыг
	давалгаа залгиж орхилоо, хөөрхий.

Und das hat mit ihrem Singen,
Die Loreley getan.

Лорелейн аялах дуул
Лавтай ийм юм болголоо, эвий.

Шүлэгт орсон үг, өгүүлбэр бүрийг энэ үгчилсэн орчуулгаараа гаргахыг хичээлээ.

Лорелей шүлгийн бүтцийг судлан үзвэл:

Жирмийн сүлжээ маягаар хос хосоор салаавчлан сүүл холбожээ.

Герман шүлгийн төгсгөлийн энэ хэлбэрийг монгол орчуулгандаа баримтлан буулгах аваас Хайнегийн шүлгийн бүтцийг монгол уншигчиддаа мэдүүлж, уншигч маань герман шүлгийн талаар бат ойлгоцтой болох биз ээ.

Үгийн сонголт, дүйцүүлгийг шинжвээс:

Эх зохиолд	Б.Явуухулангийн орчуулганд	Д.Чимэддоржийн орчуулганд	Н.Лувсандоржийн орчуулганд
Уулын орой	шовх уулс	Сэрвийн үзэгдэх уулсын оргил	оргил
Онгон охин	хань ижилгүй бүсгүй	Ижилгүй сайхан залуу дагина	Ариг сайхан үзэсгэлэнт бүсгүй
Алтан сам	үнэт эрдэнийн сам	Эрдэнийн сам	-
Алтан гоёл,	-	-	Үнэт чимэг зүүлт
Алтан шар үс	өсгий шүргэсэн хонгор үс	Илдэн гялгар алтан үсээ, гэзгээ	Алтан шаргал гэзгээ, Алтан шаргал үсээ
Түүний дуулах дуу гайхалтай, хүчтэй	шидэт дуугаар бүхнийг даллана	Эрээд олдошгүй гайхалтай бөгөөд Амьтныг учраах шидтэй ажээ.	Аялгуу эгшиг ... агуу
жаахан онгоцтой далайчин	өвчүүн завьтай усчин хархүү	Бяцхан завьтай нэг хархүү	Жижиг завьтай хархүү
Хадан хясаа	эргэн хясаа	Биржгэр хад	Хад цохио
Лорелейн дуу л ийм байдалд хүргэв	Ид шидээрээ Лорелей хөнөөв.	Лорелейн дуулахад Хууртан автагдсаны харгай байлгүй	Лорелейн дуулсан дуунаас Лавтай болсон гэж би бодлоо

Дуунд уяраад бодолд автан байснаа давалгаанд цохиулан сэрэв гэсэн уран санаа оруулсан нь улам ч сэтгэлд буухаар болсон шиг.

Лорелайг манай нэрт яруу найрагч Б. Явуухулан орос хэлнээс дам орчуулсан нь:

Ich weiß nicht, was soll es bedeuten,
Dass ich so traurig bin,
Ein Märchen aus uralten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt,
Im Abendsonnenschein.

Die schönste Jungfrau sitzet
Dort oben wunderbar,
Ihr gold'nes Geschmeide blitzet,
Sie kämmt ihr goldenes Haar,

Sie kämmt es mit goldenem Kamme,
Und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame,
Gewalt'ge Melodey.

Den Schiffer im kleinen Schiffe,
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh'.

Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn,
Und das hat mit ihrem Singen,
Die Loreley getan.

Юунаас болоод сэтгэл түгшиж
Юундаа ингэж би **гунив**.
Эртний домгийг эргэн санаж
Элэг эмтрэн уйтгарт **автав**.

Үдэш оройн сэрүү унаж
Үүлгэр чимээгүйд гол **мяралзана**
Шингэх наранд Рейн дээгүүр
Шовх уулс улайран **сүүхийнэ**.

Ижил ханьгүй үзэсгэлэнт бүсгүй
Элгэн хясааны өвөрт **сууна**
Өсгий шүүрсэн хонгор үсээ
Үнэт эрдэнийн самаар **самнана**.

Ухаа хонгор үсээ самнахдаа
Уярам сайхнаар хүүхэн **дуулна**
Солонгорон хадах шидэт дуугаараа
Сонссон бүхнийг **даллан дуудна**

Өвчүүн завьтай усчин хархүү
Өндрийн оройг ширтэн **сэрэв**
Эргэн хясаанд тулан очиж
Эгэлгүй төрсөн бүсгүйг **харав**

Элгэн хясааны эргүүлэгт цөөрөм
Эвхрэн уурлаж завийг **соров**
Элээ, элээ гэж! Усчин хархүүг
Ид шидээрээ Лорелей **хөнөөв**.
Б.Явуухулан монголчлов

Лорелайг шүлгийг анх Б. Явуухулан гуай орос хэлнээс дам орчуулахдаа монгол шүлгийн зарчмаар толгой холбож, зохиогчийн шүлэглэлийн хэлбэрийг хатуу баримтлан чадварлагаар салаавчлан сүүл холбосон нь харагдаж байна.

Лорелайг орчуулагч Д. Чимэддорж орос хэлнээс дам орчуулсан нь:

Ich weiß nicht, was soll es bedeuten,
Dass ich so traurig bin,
Ein Märchen aus uralten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt,
Im Abendsonnenschein.

Яагаад би гуниглан байдгаа
Бодоод бодоод **олохгүй юм**
Язуур цагийн нэгэн үлгэр л
Бодол санаанаас **гарахгүй юм**

Сэрүүн амьсгалтай үдэш болж
Рейн мөрөн алгуур **урснам**
Сэрвийн үзэгдэх уулсын оргил
Оройн наранд улайран **харагданам**

Die schönste Jungfrau sitzt
Dort oben wunderbar,
Ihr gold'nes Geschmeide blitzet,
Sie kämmt ihr goldenes Haar,

Sie kämmt es mit goldenem Kamme,
Und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame,
Gewalt'ge Melodey.

Den Schiffer im kleinen Schiffe,
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh'.

Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn,
Und das hat mit ihrem Singen,
Die Loreley getan.

Ижилгүй сайхан залуу дагина
Өндөр дээр суух нь юутай **сонин**
Илдэн гялгар алтан үсээ
Самнан суух нь юутай **тодхон**

Эрдэнийн самаар гэгзгээ самнан
Аялан хөвүүлэх дууны сайхан
Эрээд олдошгүй гайхалтай бөгөөд
Амьтныг учраах шидтэй ажээ.

Бяцхан завьтай нэг хархүү
Уйтгартайхан сэлж явахдаа
Биржгэр хадыг ч эс анзааран
Уг хүүхнийг л салахгүй ширтэнэ.

Тэрхэн завь эзэнтэйгээ хоёулаа
Хуйлрах долгионд хамагдсан **байлгүй**
Тэр явдал Лорелейн дуулахад
Хууртан автагдсаны харгай **байлгүй**
Д. Чимэддорж монголчлов

Д. Чимэддорж герман хэлний салаавчлан сүүл холбосон байдлыг орчуулгын эхний хэсэгтээ баримтласан бол бүхэл орчуулгынхаа туршид шүлгийн толгойг ч салаавчлан холбосон нь Хайнегийн шүлгийн бүтцийг давхар давхар харуулж чаджээ. Дээрх хоёр орчуулагч орос эхээс орчуулсан орос дуудлагаар Хейнрих Хейне, Лорелей хэмээн бичжээ.

Лорелайг Н.Лувсандорж герман хэлнээс шууд орчуулсан нь:

Ich weiß nicht, was soll es bedeuten,
Dass ich so traurig bin,
Ein Märchen aus uralten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt,
Im Abendsonnenschein.

Die schönste Jungfrau sitzt
Dort oben wunderbar,
Ihr gold'nes Geschmeide blitzet,
Sie kämmt ihr goldenes Haar,

Sie kämmt es mit goldenem Kamme,
Und singt ein Lied dabei;

Уйтгарт автан суухын
Учрыг ер олохгүй юм
Урьд цагиын нэг үлгэр
Ухаан бодлоос салахгүй юм.

Орой болж, агаар сэрүүсээд
Райн мөрөн намуухан урсана
Шингэх нарны сүүлчийн туяа
Шижир өнгөөр оргилд гялалзана.

Ариг сайхан үзэсгэлэнт бүсгүй
Өндөр хясааны оройд суугаад
Алтан шаргал гэгзгээ самнаж
Үнэт чимэг зүүлтээ гялалзуулна.

Алтан шаргал үсээ самнангаа
Ая дуугаа өргөн байлаа

Das hat eine wundersame,
Gewalt'ge Melodey.

Den Schiffer im kleinen Schiffe,
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh'.

Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn,
Und das hat mit ihrem Singen,
Die Loreley getan.

Аялгуу эгшиг нь үнэхээр
Анхаарч сонсмоор агуу байлаа.

Жижиг завьтай хархүү
Жигтэй ихээр уяраад
Хад цохиог хайхарсангүй
Харуулдаж дээшээ ширтлээ

Хархүү завь хоёрыг
Хамаж одлоо, долгион
Лорелайн дуулсан дуунаас
Лавтай болсон гэж би бодлоо
Н. Лувсандорж монголов

Герман хэлнээс шууд орчуулсан Н. Лувсандорж уг шүлгийг бүхэлд нь монгол шүлгийн зарчмаар толгой холбоод шүлгийн төгсгөлийг гэхлээд салаавчлан сүүл холбож байснаа төгсгөлийн хэсэгт зөвхөн толгой холбон бичжээ.

Энэ бүхнийг судалсны эцэст өчүүхэн миний бие ч аймшиггүй зориг гарган Хайнегийн энэ алдарт шүлгийг монголчлохыг оролдлоо.

Die Loreley

(Heinrich Heine, 1797 – 1856)

Ich weiß nicht, was soll es bedeuten,
Dass ich so traurig bin,
Ein Märchen aus uralten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt,
Im Abendsonnenschein.

Die schönste Jungfrau sitzet
Dort oben wunderbar,
Ihr gold'nes Geschmeide blitzet,
Sie kämmt ihr goldenes Haar,
Sie kämmt es mit goldenem Kamme,
Und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame,
Gewalt'ge Melodey.

Den Schiffer im kleinen Schiffe,
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh'.

Лорелай

(Хайнрих Хайне, 1797-1856)

Буурал эртний нэгэн үлгэр
Бодол санаанаас минь гарахгүй юм.
Уйтгар гуниг цээжээр дүүрэн
Учрыг хэлж би мэдэхгүй юм.

Жавар унаж, үдэш боллоо,
Райн мөрөн мяралзан урсана.
жаргах наран уулын оройд туслаа
Оргил нь тэгээд улайран харагдана.

Харц булаам охин дагина
Харуул харан суух нь бахдалтай.
Хонгор шар үсээ самнана
Хосгүй гоёл гялалзах нь гайхалтай.

Алтан сам нь нүд гялбуулна.
Аялгуут дуу нь сонор мялаана.
Тэндээс тэр гайхалтай дуулна
Тэнгэрийн дор уянгалан сонсдоно.

Далайчин эрийн завь хөвсөөр
Далбилзтлаа давалгаанд цохиуллаа.
Уулын оройгтэр ширтэн явсаар
Урд нь тулгарсан хясааг эс анцаарлаа.

Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn,
Und das hat mit ihrem Singen,
Die Loreley getan.

Давалгаа эрчлэн хуйлраад
Далайчныг завьтай нь хөмрөх дэгээ.
Лорелейн дуу сэтгэлийг нь
үймрүүлээд
Залуу далайчныг авч одох дэгээ.

А. Цэрэнчулуун монголчлов

Яруу найраг гэдэг үгсийн эрдэнийг сонгон хэлхэж, уран санааг цөөн үгэнд багтаан утга төгс, яруу сайхнаар гаргасан байх тул яруу найргийг орчуулахдаа ганц ч үг, утга санааг гээж, орхигдуулж болохгүй, бас шүлгийн бүтцийг хадгалж, монгол орчуулгадаа харуулах ёстой гэдэг зарчмыг баримтлах нь зүйтэй мэт санагдана.

Яруу найргийг хэрхэн орчуулах талаар ардын уран зохиолч Ц. Дамдинсүрэн гуай “Олег цэцэний дуулал”-ыг хэрхэн орчуулснаа тайлагнан бичсэн байдаг нь орчуулагч нарт үнэтэй гарын авлага болдог билээ.

Яруу найргийн зохиолыг орчуулахдаа анхаарвал зохих зүйлийн талаар их эрдэмтэн, зохиолч, орчуулагч Б. Ринчен гуай ийн бичжээ.

“Баян элбэг үгтэй зохиолыг монгол болгохдоо маш баян монгол хэлнийхээ үгсийн сангийн эрднээс цаад зохиолын сайхан үгтэй чадал санаа эн чацуу үг хэрэглэхээс гадна, бас уг зохиогч нь цаад хэлнийхээ үгийн сангаас сонгон хэрэглэсэн үг нь судрын хэлний үг байвал, монгол судрын хэлнээс түүнтэй дүйх сайхан үг сонгон олж, номын хэлнээс хэрэглэсэн үг байвал, монгол номын хэлний зохих үгнээс шигшин шилэн сонгож хэрэглээд бичгийн хэлний үг хэрэглэсэн байвал монгол бичгийн хэлний үг хэрэглэж, хар үг хэрэглэсэн газар, мөн түүнтэй амт санаа дүйх хар үг тэнсэн олж хэрэглээд, эх зохиолын хуучин үгийг нь монгол хэлнийхээ хуучин үгээр тааруулаад уншигчийнхаа Дүгийг баяжуулан мэдлэгийг нь агуу болгохын үүднээс тайлбар зүүлт зүүх газар нь зүүн тайлбарлаж, оюуны нь амыг нээж өгөх хэрэгтэй байна.”²⁰¹

Яруу найргийн төрлийг орчуулахдаа орчуулгын үндсэн зарчим болох үгчлэх, утгачлах, галиглах зарчмыг баримтлан үг, утгыг нарийн гаргахын зэрэгцээ, нэг орны соёлыг нөгөө нөгөө орны соёлд буулгах хийгээд орчуулга нь **яруу найртай, утга төгс, мэдэхүйеэ хялбар** байх ёстой гэдэг монголчуудын орчуулгын алтан зарчмыг хангаж ажиллах хэрэгтэй нь зүйн хэрэг.

Яруу найргийг орчуулахдаа найрагчийншилж сонгосон эх зохиолын үг бүрийг орхигдуулж, гээгдүүлэлгүй, санаа бүрийг хадгалан орчуулах шаардлагатай. Түүнээс гадна шүлгийн өвөрмөц шинж болох толгой, сүүл холбосон байдлыг анхааран чухам яаж сүүл холбосон, хос хосоор нь, эсвэл нэг гурав, хоёр дөрөвдүгээр мөрийг салаавчлан жирмийн сүлжээ маягаар, эсвэл нэг хоёр, гурав дөрөвдүгээр мөрийг хос хосоор нь хошмоглон холбосон байдлыг орчуулгандаа гаргахыг зорих аваас яруу найрагчийн эх хэлэн дээрх шүлгийн бүтцийг уншигчдадаа таниулах болой.

²⁰¹Б.Ринчен Шүлэг орчуулах эрдэм

Хайнрих Хайнегийн шүлгийг орчуулсан дээрх гурван орчуулагч зохиогчийн сонгосон үгсийг монгол хэлэнд янз бүрээр буулгажээ. Мөн “**олон модонд толгой эргээд ойг нь ажигласангүй**” гэгчээр уянгын халилдаа автаад зарим үгийг орхигдуулсан, бас хэт нутагшуулаад соёлын ялгааг бүрхэгдүүлсэн тал ч ажиглагдлаа. Намирсан үс гэхийг өсгий хүрсэн гээгтэй гэх жишээтэй.

Дүгнэлт:

Соёлын орчуулга европ хүн задгай, намирсан үсийг гоёд, харин монгол хүн өсгийгөө хүрсэн урт хар гэзгийг гоёд тооцдог болой. Намирсан задгай шар үсийг өсгийгөө шүргэсэн урт хар гэзэг гээд буулгачихвал уг зохиолыг хэт нутагшуулаад герман соёлын ялгааг уншигчид мэдэхгүй талтай.

Яруу найргийг орчуулахдаа үгчлэх, утгачлах, галиглах, дуриан шүлэглэх зарчмыг чанд баримтлан нутагшуулах, ондоошуулах бодлогыг зөв гарган шаардлагатай бол зүүлт хийн тайлбарлаж ч болох мэт санагдлаа. Аль нэг гадаад хэлийг гаргуут эзэмшсэн дурын хүн орчуулга хийж чадахгүй, харин төрөлх хэлээ, ялангуяа бичгийн хэл, ардын аман зохиолын үг хэллэгийг сайн мэддэг байж, орчуулгыг сайн хийх чадвартай болох мэт санагдана. Тухайн цаг үеийн байдлаас, ихэнх сэхээтэн маань ЗХУ-д боловсрол эзэмшиж байсан тул нэгэн үеийн турш европын уран зохиолыг орос хэлээр дамжуулан монгол уншигчиддаа хүргэж байсан билээ. Хэдийгээр орос хэлэнд сайн орчуулсан шүлгийг манай яруу найрагчид орос хэлнээс гаргуут сайн орчуулж байсан боловч зарим үгийг орос дуудлагаар бичиж байжээ. Тухайлбал “лорелай” гэхийг “лорелей”, “Хайнрих Хайне” гэсэн нэрийг “Хейнрих Хейне” гэж ташаа галиглах жишээтэй.

Одоо нэгэнт цаг өөр болж, манай хүмүүс олон оронд сурах бүрэн боломжтой болсон тул яруу найргийг аль болох эх зохиолоос нь орчуулах нь зүйтэй юм. Харин сайн орчуулагч болохын тул төрөлх хэлээ сайн эзэмших, босгоо монгол бичгээр бичсэн өвөг дээдсийн бичгийн өв их соёлоос хүртэх хэрэгтэй ажээ.

Ашигласан эх хэрэглэгдэхүүн:

- Gedichte von Goethe, Schiller... Nazagdorsh, Galsan
- Г.Аким, Яруу үгт, утга сайт бичиг
- Ш.Магсар, Орос яруу найраг дахь угсаа-соёлын нэрийн холбогдолтой зүйлийг орчуулах тухайд
- А.Цэрэнчулуун, Нэр томъёог оновчтой хэрэглэх нь сайн орчуулгын нэг үндэс
- Г. Элдэв –Очир, Буруу орчуулгаас үүдсэн буруу нэршилийн асуудал
- Ш.Сүрэнжав, Хятадын эртний сонгодог шүлгийн орчуулгын зарим асуудалд
- Н.Оюунзаяа, Монголын орчуулгын онолын уламжлал

- М.Чимэдцэеэ, “Улсыг засах жараахай шарах хоёр адилхан” Харин амархан уу? Хэцүү юү?
- Ц.Дамдинсүрэн, Олег цэцний орчуулгын тайлбар
- Б.Ринчен, Шүлэг орчуулах эрдэм
- А.Шархүү, Яруу найргийн орчуулгад шүлгийн ур хийцийг нь дамжуулах асуудалд
- Г.Элдэв-Очир, Соёлын утгыг орчуулах арга зам
- Н.Нансалмаа, Соёл хоорондын харилцаа ба орчуулга
- Г.Сайнбаяр, Үндэсний онцлогтой үг хэллэгийн орчуулгын асуудалд
- Д.Ундрах, Монголын түүхэнд холбогдох нэгэн баримт бичгийн орчуулгын тухайд
- Ш.Чоймааа, Монгол бичгийн хэлний орчуулга
- М.Чимэдцэеэ, Соёл хийгээд орчуулга
- Орчуулга зүй сэтгүүл № 1, № 2, № 3
- Орчуулга, хэлмэрчлэхүйн тухай бусад материал
- Google. De
- Google. Mn